

PURITEKA 1/2012, Tema broja: Mozaik

Edited book / Urednička knjiga

Publication status / Verzija rada: **Published version / Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)**

Publication year / Godina izdavanja: **2012**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:186:327562>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-03-10**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

PURITEKA

E-KNJIGA DANA POVIJESTI UMJETNOSTI U RIJECI
E-BOOK OF ART HISTORY DAY IN RIJEKA

Broj 1
Volume 1

PURITEKA

MOZAIK
MOSAIC

E-KNJIGA
DANA POVIJESTI UMJETNOSTI U RIJECI

*E-BOOK
OF ART HISTORY DAY IN RIJEKA*

Broj 1
Volume 1

Rijeka 2012

PURITEKA

E-KNJIGA DANA POVIJESTI UMJETNOSTI U RIJECI
E-BOOK OF THE ART HISTORY DAY IN RIJEKA

BROJ 1 / 2012.
VOLUME 1 / 2012

ISSN 1848 - 7483
UDK 7(091)
738.5

E-knjiga izlazi jedanput godišnje
E-book is published annually

Postavljeno na mrežu /
Uploaded to web
12.12.2012.

Nakladnici

Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci /
Faculty of Humanities and Social Sciences,
University of Rijeka

Društvo povjesničara umjetnosti Rijeke,
Istre i Hrvatskog primorja / *Association of*
Art Historians of Rijeka, Istria and Croatian
Littoral

Za nakladnike

Predrag Šustar
Tina Bošković Sertić

Urednici / *Editors*

Marina Vicelja-Matijašić
Ivana Tulić

Urednički odbor /
Editorial Board

Antonija Mežnarić
Ana-Marija Petričević
Sandra Maljavac
Palma Karković Takalić
Maja Mustač
Tina Bošković Sertić

Jezična savjetnica za hrvatski jezik /
Editor for Croatian Language

Antonija Mežnarić

Naslovnica / *Cover*

Anamarija Podrebarac

Grafičko oblikovanje i priprema za tisak /
Design and text preparation

Anamarija Podrebarac

Naslovnica / *Cover:*

Ranokršćanski mozaik iz Rijeke /
Early Christian mosaic from Rijeka

Adresa uredništva / *Address of editor*

Odsjek za povijest umjetnosti, Filozofski fakultet
Sveučilišta u Rijeci, Sveučilišna avenija 4,
51000 Rijeka, Hrvatska /
*Department of Art History, Faculty of Humanities
and Social Sciences, University of Rijeka
Sveučilišna avenija 4, 51000 Rijeka, Croatia*

Uvodna riječ / *Foreword*

Program Drugog dana povijesti umjetnosti u Rijeci /
Program of the Second Day of Art History in Rijeka

Daria Pilepić Struja: Mozaik kao likovni medij u umjetnosti staroga vijeka /
Mosaic as a Visual Medium in Ancient Art

Sandra Maljavac: Mozaik u ranokršćanskoj umjetnosti - mozaici
Eufrazijeve bazilike u Poreču /
*Mosaic in the Early Christian Art – Mosaics in the Eufrasius Basilica in
Poreč*

Maja Mustač: Mozaik u suvremenoj umjetnosti /
Mosaic in the Contemporary Art

Radionice - *Workshops*: Kako izraditi mozaik /
How to Make a Mosaic

Tribina – *Discussion forum*: Pitanje vrijednosti u umjetnosti /
Problem of Value in Arts

Nino Novak: Kasnoantička i ranokršćanska Rijeka /
Late Antique and Early Christian Rijeka

Matko Kezele: Mozaik u suvremenoj umjetnosti i okruženju Rijeke /
Mozaik in Contemporary Art and Environment in Rijeka

Josip Višnjić: Mozaici pul Vele Crikve – istraživanje, zaštita, prezentacija /
*Mosaics of the Pul Vele Crikve Square – Research, Preservation,
Presentation*

Toni Šaina: Pregled metoda i tehnika zaštite mozaika na prostoru Trga pul
Vele Crikve /
*Methods and Techniques of the Preservation of the Mosaics at Pul Vele
Crikve Square*

Plakat - *Poster*

O institucijama / *Institutions*

Korisni linkovi / *Useful links*

UVODNA RIJEČ/
FOREWORD

Društvo povjesničara umjetnosti Rijeke, Istre i Hrvatskog primorja organiziralo je 20. travnja 2012. drugi Dan povijesti umjetnosti u suradnji s Odsjekom za povijest umjetnosti Filozofskoga fakulteta u Rijeci, Udrugom studenata povijesti umjetnosti u Rijeci (SPUM) i Centrom za ikonografske studije Filozofskoga fakulteta u Rijeci. Ova je manifestacija zamišljena kao edukativni program koji promovira i problematizira teme iz područja vizualnih umjetnosti, povijesti umjetnosti i spomeničke baštine Rijeke i njezine regije ali i opće teme iz navedenih područja. Prvi je Dan PU organiziran u travnju 2011. sa željom da se široj publici i građanima grada Rijeke približe spomeničke i umjetničke vrijednosti kroz niz predavanja, vođenja po izložbama i vođenja po dijelovima grada. Dan PU je privukao mnogobrojnu publiku: studente, učenike, stručnu i širu javnost. Aktivnosti su bile organizirane na Odsjeku za povijest umjetnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, Akademiji primijenjenih umjetnosti Sveučilišta u Rijeci, Konzervatorskom odjelu u Rijeci, Muzeju grada Rijeke i Muzeju moderne i suvremene umjetnosti u Rijeci.

Ovogodišnji je Dan bio posvećen mozaiku, jednoj od tehnika i medija u likovnim umjetnostima, koja je imala značajno mjesto u povijesnim periodima, pogotovo u ranijim razdobljima. Organiziranim se aktivnostima sudionicima pokušala približiti tehnika i način izrade mozaika, povijesni pregled i razvoj likovnog medija u različitim razdobljima i na različitim prostorima te njegovo značenje i simbolička vrijednost, kao i prikaz umjetnosti mozaika u riječkoj regiji.

Na Filozofskom su fakultetu održana predavanja studenata povijesti umjetnosti: Daria Pilepić Struja predstavila je Mozaik kao likovni medij u umjetnosti staroga vijeka, Sandra Maljavac je govorila o Mozaiku u kršćanskoj umjetnosti na primjerima mozaika iz Eufrazijeve bazilike, dok je Maja Mustać govorila o Mozaiku u suvremenoj umjetnosti. Predavanjima su, uz studente povijesti umjetnosti, prisustvovali učenici srednjih i osnovnih škola i ostali zainteresirani sugrađani. Predavanja su bila uvod u tribinu studenata povijesti umjetnosti na temu Što je vrijednost u umjetnosti? Tribini su se odazvali studenti i kolege drugih odsjeka Filozofskoga fakulteta i Sveučilišta u Rijeci, a žustra rasprava i niz pitanja su pokazali velik interes za temu kao i potrebu za razgovorom, raspravom i javnim sučeljavanjem mišljenja. Uz priliku da se učenici prisustvom na ovoj manifestaciji upoznaju sa studentima i studijem povijesti umjetnosti, ove smo godine u suradnji s Akademijom primijenjenih umjetnosti organizirali i radionice mozaika koje su potvrdile zainteresiranost učenika mlađe i starije dobi, ali i studenata za mogućnost samostalnog, kreativnog rada i upoznavanja s jednom od likovnih tehnika.

U poslijepodnevnim satima u Muzeju moderne i suvremene umjetnosti i Muzeju grada Rijeke kustosice, a ujedno i članice Društva, održale su stručno vodstvo za sve zainteresirane posjetitelje po aktualnom postavu muzeja. Tako je u Muzeju grada izložbu „Milena Pavlović Barilli“ zainteresiranima predstavila Deborah Pustišek, dok je u MMSU kroz izložbu „Upali svjetlo, mrak je“ posjetitelje provela Sabina Salamon.

U izložbenom je prostoru palače Garbas Konzervatorskog odjela u Rijeci, arheolog Nino Novak, predavanjem Kasnoantička i ranokršćanska Rijeka, prisutne upoznao s antičkom Tarsatikom i mozaikom iz 1. st. koji se danas nalazi u prostoru Galerije Garbas, kao i ostalim antičkim nalazištima koja su, nažalost, građanima manje poznata. Matko Kezele je održao predavanje o Mozaiku u suvremenoj umjetnosti i okruženju osvrnuvši se na mozaike na grobnim spomenicima i crkvama u gradu Rijeci. U Dvorani Glagoljice Sveučilišne knjižnice Rijeka gostujući je predavač Josip Višnjić upoznao prisutne s najznačajnijim nalazima arheoloških istraživanja u centru Rijeke: Mozaicima pul Vele Crikve, o kojima je u nastavku govorio i Toni Šaina, restaurator, istaknuvši neke probleme njihove restauracije i konzervacije. Ovo je predavanje izazvalo izniman interes građana za spomeničku baštinu njihovoga grada i načinu na koji se čuva i prezentira, što se osobito pokazalo u diskusiji koja je uslijedila.

Posebni doprinos u oblikovanju ideje i organizaciji ove manifestacije pripada Udruzi studenata povijesti umjetnosti pri Filozofskome fakultetu u Rijeci - SPUM. Članovi Udruge su putem aktivnog sudjelovanja u organizaciji Dana PU stekli vrijedno iskustvo koje će im pomoći prilikom organiziranja budućih manifestacija i događaja. Uz to su dobili priliku održati tribinu i predavanja koja izlaze iz okvira nastavnog programa što je za studente povijesti umjetnosti značajno zato što uz teoretsku podlogu dobivenu putem nastave stječu i praktično znanje koje je od velike važnosti za njihovu struku i obrazovanje općenito.

Sudionici u organizaciji i realizaciji Drugoga dana povijesti umjetnosti u Rijeci:

Društvo povjesničara umjetnosti Rijeke, Istre i Hrvatskog primorja
Odsjek za povijest umjetnosti Filozofskog fakulteta u Rijeci
Udruga studenata povijesti umjetnosti u Rijeci (SPUM)
Centar za ikonografske studije Filozofskoga fakulteta u Rijeci
Akademija primijenjenih umjetnosti Sveučilišta u Rijeci
Konzervatorski odjel u Rijeci
Muzej moderne i suvremene umjetnosti u Rijeci
Muzej grada Rijeke
Sveučilišna knjižnica Rijeka

Program

PROGRAM DANA POVIJESTI UMJETNOSTI U RIJECI

Petak, 20. travnja 2012.

10:00 – 15:00 Filozofski fakultet, Kampus

10:00 Službeno otvorenje Dana PU – Odsjek za povijest umjetnosti (IV. kat)

10:30 - 14:00 Predavanja (predavaonica 406, IV. kat)

10:30 - 10:50 Daria Pilepić Struja: Mozaik kao likovni medij u umjetnosti staroga vijeka

11:00 – 11:30 Sandra Maljavac: Mozaik u ranokršćanskoj umjetnosti – mozaici
Eufrazijeve bazilike

11:45 – 12:10 Maja Mustač: Mozaik u suvremenoj umjetnosti

13:00 – 14:00 Tribina: Pitanje vrijednosti u umjetnosti

12:00 – 15:00 Akademija primijenjenih umjetnosti, Kampus

12:00 - 13:00 Radionica mozaika 1

13:30 - 14:30 Radionica mozaika 2

12:00 – 13:00 Muzej moderne i suvremene umjetnosti, Rijeka, Dolac 1
Vodstvo po izložbi „Upali svjetlo, mrak je“ – Sabina Salamon

13:00 – 14:00 Muzej grada, Rijeka, Muzejski trg bb
Vodstvo po izložbi „Milena Pavlović Barilli“ – Deborah Pustišek

15:00 – 17:00 Konzervatorski odjel u Rijeci, Užarska 26

15:00 – 16:00 Nino Novak – Palma Karković Takalić: Kasnoantička i ranokršćanska Rijeka

16:00 – 17:00 Matko Kezele: Mozaik u suvremenoj umjetnosti i okruženju

18:00 – 19:30 Sveučilišna knjižnica Rijeka (Dvorana Glagoljice), Dolac 1 (I. kat)

18:00 – 19:00 Josip Višnjić – Toni Šaina: Mozaici pul Vele Crikve – istraživanje, zaštita,
prezentacija

Završna riječ i zatvaranje Dana PU

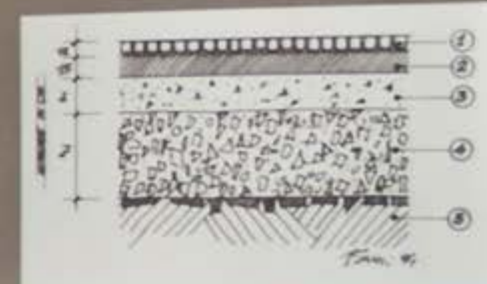
DARIA PILEPIĆ STRUJA:

MOZAIK KAO LIKOVNI MEDIJ U UMJETNOSTI
STAROGA VIJEKA /

MOSAIC AS A VISUAL MEDIUM IN ANCIENT ART

IZRADA PODLOGE

- Tessellatum
- Supranucleus
- Nucleus
- Rudus
- Statumen
- Podloga

Mozaik je slikarska tehnika, premda mozaičari vole reći da je mozaik slikarsko-kiparska tehnika. Zašto? Slikarska je tehnika, jer se motivi izražavaju bojom i jer se stvara na dvodimenzionalnoj površini. Ipak, posjeduje i neke kiparske karakteristike, budući da se *tessere*, komadići materijala od kojih se slaže mozaik, oblikuju čekićem ili kliještima, a njihovo postavljanje u pripremljenu podlogu bliže je kiparskom oblikovanju nego slikarskim tehnikama. U nekim vrstama mozaika, pogotovo onima koje nisu vezane uz podne površine, kompozicija vibrantnih površina, važan su dio krajnjeg izgleda. Postavljanje *tessera* tako da se utiskuju u podlogu pod različitim kutovima doprinosi različitim načinima odbijanja svjetlosti te stvaranju sjena.

Tessere su kockice od različitog materijala od kojih se slaže mozaik i ovisno o vrsti mozaika mogu biti kvadratne, pravokutne ili trapezoidne.

Prve naznake tehnike mozaika nalazimo u Mezopotamiji i Egiptu oko 3000. godine prije Krista. Tako su u Uruku koristili glinene stošce koje su utiskivali u arhitekturu kao potporu i učvršćivanje. Kako su oni prekrivali površinu njihovi vrhovi su se bojali da bi se postigao dekorativni učinak. Isto tako izrađivale su se i inkrustacije kao ukrasni dijelovi vaza, nakita, kutija i dr. Jedan od najpoznatijih primjera je stijeg iz Ura koji je izrađen od školjaka, vapnenca i lapislazulija koji su rezani u komadiće i umetani na drvenu podlogu.

U Grčkoj početke ovog medija nalazimo u mozaicima od oblutaka koji su služili kao podna dekoracija, najčešće u vrtovima. Negdje u V. stoljeću prije Krista razvila se ova tehnika kojom se uspješno postići *chiaro-scuro*, a da bi se to još naglasilo koriste se tanke olovne pregrade. Osim toga, kako bi prikazi bili što precizniji, obluči se počinju lomiti u komadiće kojima se postizala i bolja gradacija boja, jer su iz manjih komadića mogli izvući dio koji je bio točno određenog tona.

Ur, 3000. g. pr. Kr., glineni stošci

Vrlo rano priprema podloge za mozaik postaje jasno određen postupak. Najprije se dobro nabila zemlja ili pijesak na dijelu gdje je mozaik trebao biti postavljen, zatim se na tu zemlju postavio sloj od većih komada kamenja, promjera oko 40 cm (*statumen*). Na *statumen* se postavljao sloj od komadića opeke, šljunka i drveta, visine otprilike 6 cm (*rudus*), a na *rudus* se postavljao *nucleus*, odnosno mješavina vapna, pozzolane odnosno vulkanskog pepela, zemlje, i finog pijeska debljine od oko 2 cm te na kraju *tessellatum*, sloj oblutaka i fuga između njih, koje su žbukom popunjavane 1 cm debljine.

U II. stoljeću prije Krista Rimljani počinju „uvoziti“ mozaike iz Grčke, posebno s područja Pergama i Aleksandrije, iako razvijaju i vlastite tehnike koje se od grčkih razlikuju prvenstveno u pripremi podloge. Najprije nabijaju zemlju, odnosno pijesak, ovisno o tome što se nalazi u podlozi, na to stavljaju *statumen* debljine oko 10 cm, sastavljen od oblutaka, a ne više od većeg kamenja, zatim slijedi *rudus* debljine 7 cm od lomljenog kamenja i vapna, pa *nucleus* debljine svega 3 cm od mljevene opeke i vapna koji se nabijaju. Na tom se sloju sinopijom iscrtavaju kompozicije koje će biti izvedene u mozaiku. *Supranucleus* je sloj od vapna i pozzolane, debeo svega 1,5 cm, u koji se umeću *tessere* debljine 1 cm i žbuka između njih, odnosno *tessellatum*.

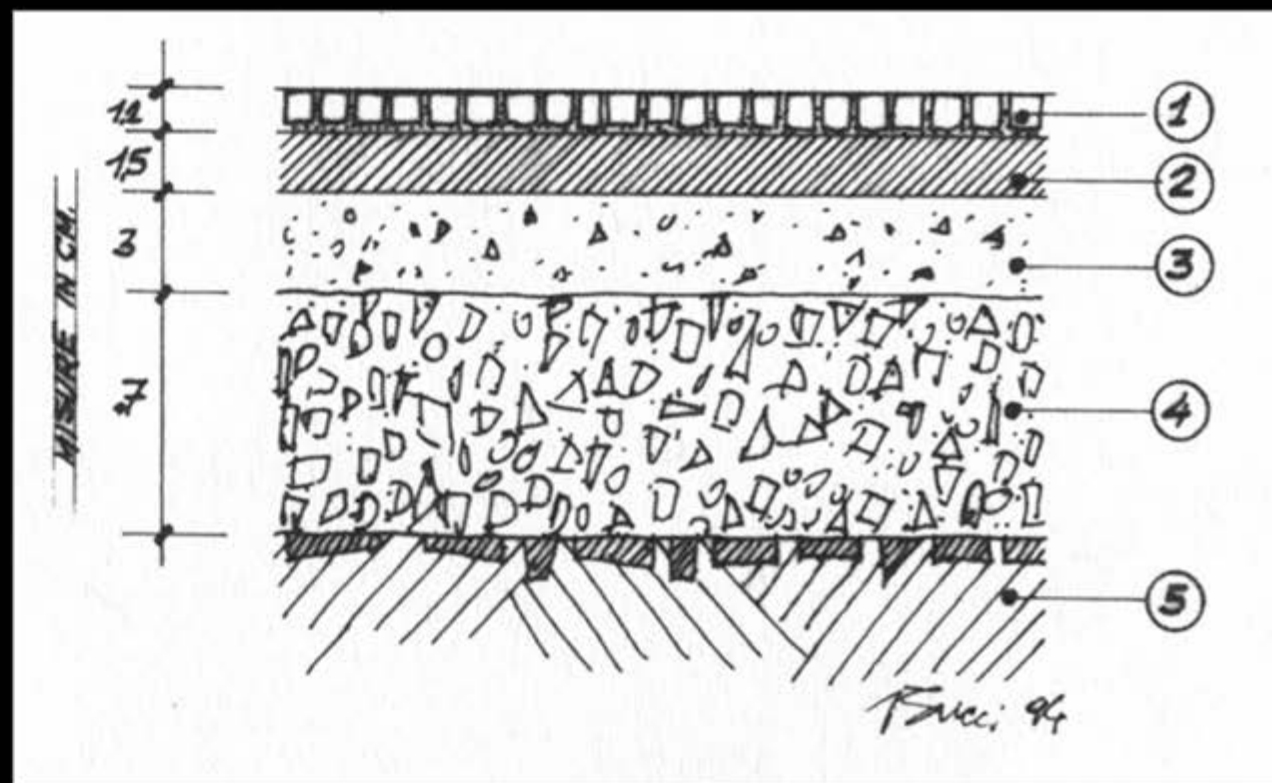
Rimljani su razvili nekoliko tehnika izrade i dekoracije podova. Jedna od njih je *opus lapilli*. To je tehnika vrlo slična grčkoj, a predstavlja mozaik od crnih, bijelih i polikromnih oblutaka uz poneku olovnu trakicu ili detalj od pečene gline. Druga je *opus signinum*. To je pod u kojemu je samo obrisna linija geometrizirane dekoracije izvedena od *tessera*, dok je veći dio podne površine od žbuke u koju je umiješana mljevena opeka, koja mu daje crvenkastu boju. *Opus segmentatum* je podna dekoracija od nepravilnih kamenih ploča. Takav tip pavimentacije često nalazimo i danas na terasama kuća. *Opus sectile* je tehnika koja dolazi s istoka i kojom se komadi mramora ili drugog vrijednog kamena i materijala izrezuju u oblike tako da tvore pravilne geometrijske, florealne i figuralne dekoracije. *Opus spicatum* se često koristi u termama, a sastoji se od duguljastih pločica umetnutih jedne uz drugu koje formiraju oblik riblje kosti. *Opus pseudofiglinum* slaže dvije po dvije ili tri po tri *tessere*, jednu do druge, tako da se prvo dvije *tessere* stavljaju vodoravno pa dvije okomito i tako se stvara oblik pletene dekoracije. *Opus tessellatum* predstavlja mozaik od *tessera* koje nisu jednake veličine i između kojih je vidljiva fuga. *Opus vermiculatum* je mnogo detaljnija tehnika, koja koristi *tessere* nejednake veličine (od 1 do 4 mm), ali je između njih jedva vidljiva fuga.

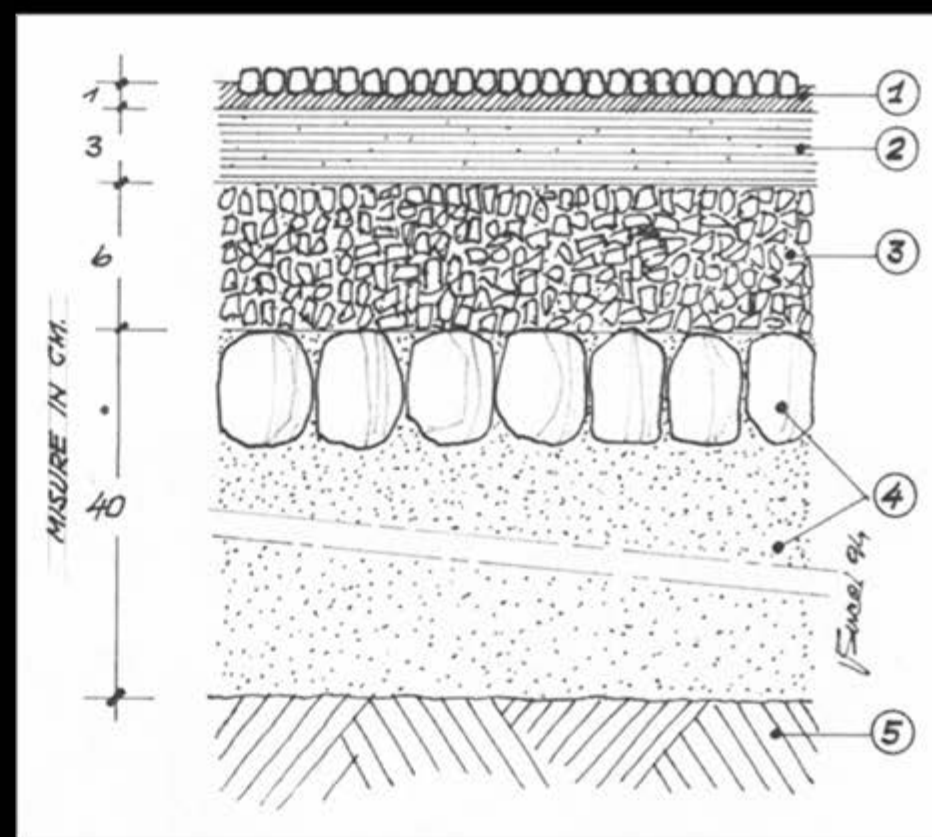
Grčka, 5. st. pr. Kr., mozaik od oblutaka

U Rimu su u antici bile aktivne brojne mozaičke radionice u kojima je postojala jasna raspodjela poslova na sortiranju i oblikovanju kamenih komada, koji su se dovozili iz raznih kamenoloma Carstva. *Lapidarius structor* je sjekao kamene blokove u manje komade i *tessere*, *quadretari* su *tessere* sortirali po boji i veličini, *vitrarius* je proizvodio staklenu pastu, *calcis coctor* je pripremao žbuku, *pavimentari* su polagali slojeve podnica, a *tessellarius* je izvodio različite dekorativne kompozicije prema predlošku. Djelovali su još i *pictor parietarius*, koji je kartone prenosio na podlogu u mjerilu i *musivarius* koji je izvodio mozaik po figuralnom predlošku. *Pictor imaginarius* je obično bio voditelj radionice, a izrađivao je kartone, određivao veličine, boje i sav posao vezan uz mozaik koji se izrađuje.

Osnovni alat mozaičara je: martelina, nakovanj, kliješta, pincete, špatule, posudice za materijale, kante i drugo. Materijali koji su se koristili u izradi mozaika najčešće su prirodni poput oblutaka i kamenja te različitih vrsta mramora i travertina jer su mekši od ostalog kamenja, ali i čvršći i trajniji. Naime, mozaičaru je jako važno da poznaje kamenje i njegovu strukturu. Od umjetnih materijala najčešće se koristila staklena pasta. To je posebna vrsta stakla čija je osnova kremeni pijesak. U njega se dodaju različiti sastojci da bi se postigle različite karakteristike. Naprimjer željezov oksid ako je staklo trebalo biti zeleno, bakrov oksid za tirkizno ili pak selenij ili zlato za crvenu boju. Ti se materijali peku na visokim temperaturama i oblikuju u tanke pločice. Koriste se i materijali za koje se ustalio talijanski naziv *ori*, odnosno zlato. To su pločice na koje se postavlja vrlo tanki listić zlata koji se prekriva još jednim tankim slojem stakla te se ponovno zapeče, a ovisno o kombinacijama boje stakla mogu se dobiti zlata različitih boja. Ovim se materijalima mogu postići različiti efekti, a koriste se uglavnom za zidne mozaik i to najčešće u ranim crkvenim prostorima kao pozadina likovnih prikaza i sa simboličkom vrijednošću rajskog prostora. Zlatna površina stvara dojam titravosti obasjana prirodnom ili umjetnom svjetlošću.

Rim, način izrade podloge za mozaik

Grčka, 5.st. pr. Kr.,
način izrade podloge za mozaik

Opus sectile

Opus tessellatum

Opus vermiculatum

Vezivni materijali se dijele na hidraulične – mort i beton i nehidraulične – vapno. Vapno se koristi u takozvanoj ravenskoj tehnici, jer omogućuje da se površina na kojoj se radi ne suši dok god je zamotana u vlažnu krpu. Vapno se kao vezivni materijal koristilo u antici, prije izuma modernih materijala.

Tehnike izrade mozaika se nisu bitno promijenile do danas pa ih možemo lako rekonstruirati. Koriste se direktna tehnika, koja kontinuirano od antike, i indirektna tehnika čiji se izum pripisuje jednom od mozaičara s kraja 19. stoljeća, Antoniu Salviatiu ili Gian Domenicu Facchiniu. U direktnoj se tehnici na svježe vezivni materijal izravno postavljaju tessere. Ona daje mnogo mogućnosti za igru vibracijom površine te za postizanje reljefnih efekata, postavljanjem tessera neravno. Indirektna ili tehnika zrcalnog prikaza (*rovescio su carta*) je tehnika kod koje je najprije potrebno napraviti zrcalni odraz slike koju želimo izraditi. Vrlo detaljni dijelovi, kao na primjer lice, izvode se u tehnici dvostrukog okretanja (*doppia ribaltatura*). Tessere se postavljaju kao da je to direktna tehnika - ljepilom od brašna i vode (koje se lako može očistiti vodom) na papir se lijepi onaj dio tessere koji će na kraju biti vidljiv. Zatim se mozaik očisti od mrvica i drugih nečistoća i zalijepi na drugi papir; sada je lice obrnuto okrenuto kao i ostatak mozaika koji se izrađuje. Namoči se prvi papir i svaka se tessera posebno pritisne da bi bili sigurni da se dobro zalijepila na drugi papir.

Prvi se papir zatim skine i dobije se lice u zrcalnoj tehnici. Svaki komad mozaika premazuje se ljepilom, koje se mora dobro utisnuti među tessere. Isto tako, stavlja se ljepilo na podlogu na koju će se aplicirati mozaik. Važno je paziti da svi dijelovi odgovaraju jedan drugome. Spužvom se lagano vlaži papir i sve se poravnava. Papiri se skidaju i popravljaju ukoliko je koja tessera slučajno propala. Na kraju se dobiva mozaik čija je površina glatka. Mozaik se u antici koristio za prekrivanje podova radi lakšeg održavanja, primjerice u atrijima, triklinijima i drugim prostorima za stanovanje kao što su se i javni prostori prekrivali monumentalnim kompozicijama. Neki od sačuvanih antičkih mozaika su *Asarton oikos* (neočišćen pod) u Akvileji i Kupačice na Piazza Armerini na Siciliji. I u Hrvatskoj se nalaze sačuvani antički mozaici kao primjerice prikazi Apolona, Orfeja i Tritona u Saloni. U vrijeme Bizanta velika se pozornost posvećivala zidnim mozaicima. Sačuvane primjere nalazimo u crkvama iz 6. stoljeća u Ravenni, ali i u Eufrazijevoj bazilici u Poreču.

Moderni mozaik zbir je svih faza razvoja mozaika kojima je vrlo sličan tehnikom, a različit idejom koja inspirira njegovo nastajanje.

SANDRA MALJAVAC:

MOZAIK U RANOKRŠĆANSKOJ UMJETNOSTI -
MOZAICI EUFRAZIJEVE BAZILIKE U POREČU /

*MOSAIC IN THE EARLY CHRISTIAN ART -
MOSAICS IN THE EUFRASIUS BASILICA IN POREČ*

Kako bi razumijeli početke i obilježja kršćanske umjetnosti, potrebno je nadovezati se na umjetnost antike. Umjetnost kršćanstva preuzima antičke prikaze, međutim, vizualnom pridodaje vlastito, teološki potkrijepljeno značenje čime se stvara temelj nove ikonografije. Od službene potvrde kršćanstva 313. godine do završetka kristijanizacije na Mediteranu u 6. stoljeću, odnos prema poganskoj umjetnosti se mijenja. To podrazumijeva i razlike u načinu štovanja; kult se štuje u unutrašnjosti hrama što stvara potrebu za novom organizacijom prostora. Tako se, nakon svoje dekorativne funkcije u antici, mozaik u kršćanstvu idejno transformira. Najveći kontrast u oblikovanju prostora se očituje u upotrebi zidnih mozaika. Teodozijeve kodeks zabranjuje prikaz figuralnih motiva, odnosno, „svetih slika“ u podu.

Time se podni mozaici oblikuju u strogo određenoj, geometrijsko-dekorativnoj shemi, označavajući „prizemljeno“, „zemaljsko“ mjesto za puk. Zidni su, pak, mozaici morali nositi jasnu, simboličku vrijednost, karakterizirajući crkveni „metaprostor“ – obitavalište Boga. Osim što se na njihovu važnost stavljao simbolički naglasak upotrebom skupocjenih materijala, svojim su figuralnim motivima bili glavni nositelji teološke misli te ikonografije prostora štovanja.

1. Podni mozaici u bazilici u Aquilei, 4. st.

Zapadni su centri bili prvi koji su adaptirali umjetnost mozaika potrebama nove religije. U prvom od njih, Akvileji, zahvaljujući trgovačkim vezama s Aleksandrijom i Antiohijom, nalazimo mozaik koji su oblikovanjem i motivima vezani za Istok. Također, zbog povijesnih i političkih razloga, umjetnost mozaika se razvija pod snažnim i direktnim utjecajem Bizanta u Ravenni. Upravo će Bizant donijeti sa sobom val nove filozofije i drukčijeg promišljanja o religiji i duhovnosti. Plotinovo promišljanje o važnosti i mističnosti svjetlosti predstavlja jednu od najznačajnijih prekretnica u definiranju uloge umjetnosti tog razdoblja. Promatranje svojstva svjetlosti i njene uloge u crkvenom prostoru postat će temelj za konstrukciju hijerarhije u slikovnim prikazima u unutrašnjosti crkava. Osim arhitekture koja se posljedično tome morala prilagoditi, mozaik je odigrao ključnu ulogu u konkretizaciji Plotinovog učenja. Ulazak svjetlosti kroz otvore na zidu i kupoli te njena refleksija na zlatnim teserama stvarali su mistični, nadrealni dojam što postaje simbolom Kristova-božanskog prisustva.

Istok doživljava najveći napredak za vrijeme carskog apsolutizma kada car Justinijan spaja Plotinov nauk sa sve većom potrebom za hijerarhijom u crkvenom prostoru. Njegovo je vrijeme zlatno doba za mozaik. Dolazi do promjena u dekoraciji, a ikonografija postaje podređena teologiji zbog sve većeg gomilanja likova svetaca, apostola te proroka koji se moraju prikazati u crkvenom prostoru.

2. Mozaik s prikazom Transfiguracije u Crkvi San Apollinare in Classe (Ravenna), 6. st

Zbog povijesnih neprilika malo se toga sačuvalo u crkvenoj umjetnosti 6. stoljeća u carskome gradu; stilske i ikonografske karakteristike možemo rekonstruirati zahvaljujući umjetninama u gradovima provincije, od kojih Poreč zauzima značajno mjesto. Poznato je kako prva *domus ecclesia* nastaje u Poreču krajem 4. ili početkom 5. stoljeća i to na prostoru rimske profane arhitekture, sjeverno od današnje bazilike. U tom prvom kršćanskom oratoriju pronalazimo tzv. „porečku ribu“ u tehnici mozaika što je dokaz prilagodbe kršćanstvu. Crkva doživljava proširenje u 5. stoljeću prijenosom tijela sv. Maura. Istra dolazi pod formalnu vlast Bizanta u 6. stoljeću kada doživljava procvat gradnjom, trgovinom i kreativnošću. Poticaji iz Ravenne podrazumijevaju i snažan utjecaj na crkvena pitanja i liturgiju. Središnja ličnost u obnovi bazilike u 6. stoljeću je biskup Eufrazije koji donosi jak poticaj iz centra, Ravenne, u provinciju u kojoj se inovacije usvajaju sporo. Eufrazije preuređuje dvojnu baziliku, na prostoru južne podiže novu crkvu koju uređuje u novom duhu i pod novim utjecajima koji dolaze s Istoka. Ikonografski program bazilike je bizantski, a formalni jezik ravenski, te se oblikuje program koji će staviti naglasak na pravovjerstvo.

3. Mozaik s prikazom ribe iz Poreča

Najznačajniji elementi sadržani su u mozaiku apside. Apsidalni se prikazi odlikuju bizantskim načelima oblikovanja – centričnošću, simetrijom i hijerarhijom. Vidljiv je utjecaj teološke misli u načinu podjele prikaza prema horizontali, odnosno, vertikali. Osnova, vertikala, predstavlja nizanje kristoloških tema od vrha gdje zatičemo Krista kao nebeskog vladara i njegov drugi dolazak, preko središnjeg prikaza inkarnacije, odnosno dvojne Kristove prirode u centralnom prikazu Marije s Kristom u krilu, do najnižeg prikaza Golgote i njegove zemaljske uloge. Horizontala prati Mariju Theotokos koja je prikazana u službi Krista. Prikazivanje Kristova života kroz scene je bila česta praksa na Istoku od 6. stoljeća te njegov lik u Poreču pratimo kroz niz transformacija: od golobradog, mladolikog tipa na trijumfalnom luku (rješenje restauratora preuzetog iz San Vitalea u Ravenni), Agnus Dei okruženog medaljonima sa sveticama na intradosu luka, djeteta u krilu Bogorodice Roditeljice te, konačno, u obliku svjetlosti koju simbolički povezujemo s novim učenjem koje dolazi s Istoka.

Mozaici bočnih apsida su slabije kvalitete i očuvanosti. U sjevernoj bočnoj apsidi nalazimo prikaze mučenika Kuzme i Damjana u sceni „nasljedovanja“, dok su u južnoj prikazi svetaca kojima Krist predaje mučeničke krune.

Osim mladolikog Krista, Eufrazijeva bazilika otkriva niz elemenata i motiva preuzetih iz crkava Ravenne. Osim kulta Marije Theotokos koji cvjeta na Istoku u 6. stoljeću, scenu Navještenja s likom pređe nalazimo u Ravenni i u Poreču. Također, s Istoka se u 6. stoljeću preuzima kult niza svetaca i svetica (Tekle, Eufemije, Pelagije, Kuzme i Damjana) što je slučaj i na intradosu trijumfalnog luka

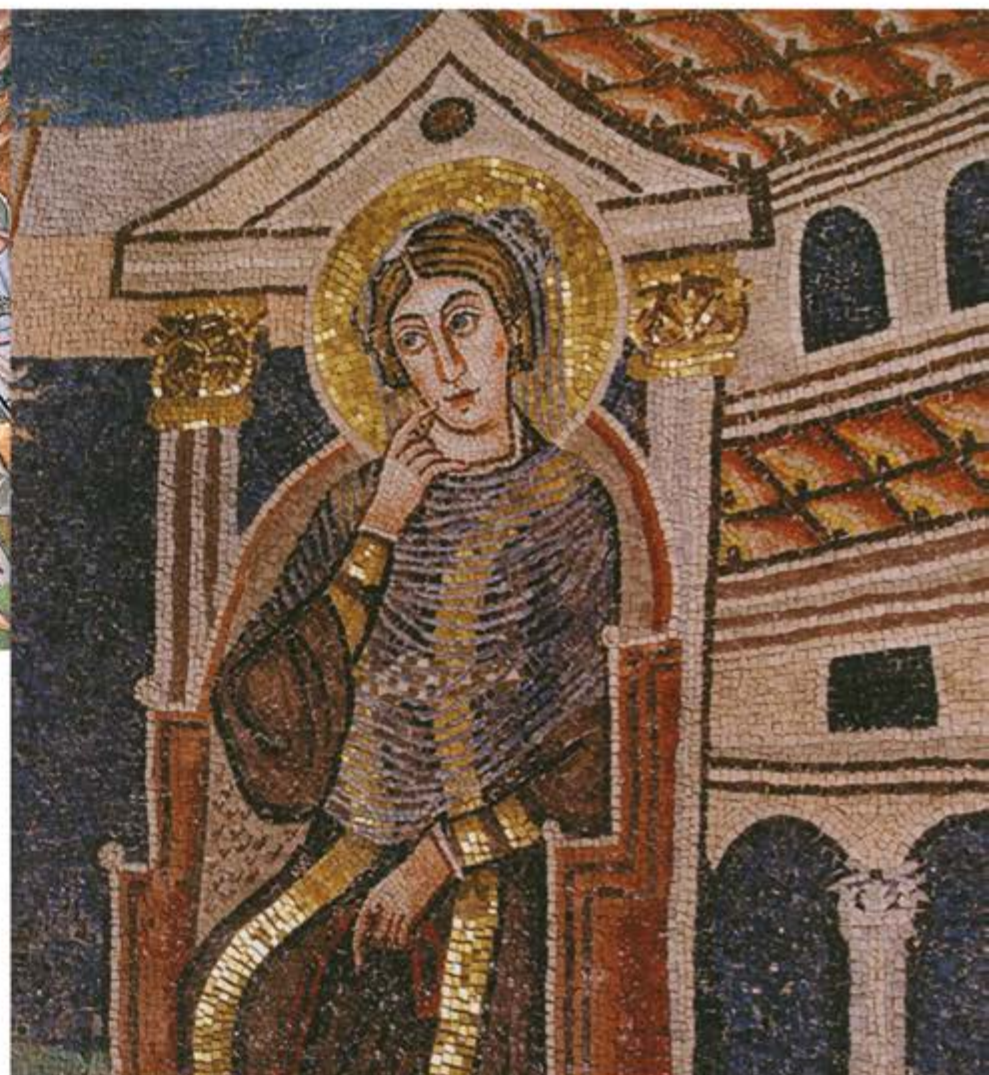
Eufrazijeve bazilike, kao i na prikazima bočnih apsida. Mozaici u Eufrazijevoj bazilici svjedoče o značaju biskupa i prostora za širenje carske i teološke politike i moći. Mozaik se pokazuje i dokazuje kao jedno od najmoćnijih sredstava prenošenja dogmi i ideja crkvenog učenja, koji kršćanstvo uvodi kao najznačajniji umjetnički medij ranih stoljeća.

4. Mozaici u apsidi porečke bazilike, 6. st.

5 Centralni prikaz mozaika u apsidi porečke crkve

6. Prikaz Bogorodice iz scene Navještenja u porečkoj bazilici

MOZAIK u suvremenoj umjetnosti

Maja Mustač, 1. god. diplom., pov/pum

Luca Barberini, Folla, 2011

MAJA MUSTAČ:

MOZAIK U SUVREMENOJ UMJETNOSTI /
MOSAIC IN THE CONTEMPORARY ART

Mozaik je slikarska tehnika kojom su se od malih komadića obojenog stakla, kamena ili sličnih materijala odavno koristili majstori, arhitekti i umjetnici u svrhu oblikovanja predmeta i površina u programski definirane umjetničke strukture (l'arte di pietra – umjetnost u kamenu), dekoracije (dekorativna tehnika) ili uporabne predmete. Proces izrade mozaika u slikarskom mediju odnosi se na „izražavanje ideja i emocija, sa stvaranjem određenih estetskih osobina u dvodimenzionalnom vizualnom jeziku. Elementi u tom jeziku – oblici, linije, boje, tonovi i tekstura – koriste se na različite načine i stvaraju osjećaj volumena, prostora, pokreta i svjetla na ravnoj površini“ (ad vocem, Enciklopedija Britannica). Mozaik se, kao umjetnički medij u širem kontekstu, definira kao „dekoracija površine s dizajnom sastavljenim od manjih komadića različitih materijala poput kamena, minerala, stakla, pločica ili školjaka“. Vitruvije i pisci staroga vijeka vezali su mozaik uz graditeljstvo i arhitekturu kao jednu od dekorativnih tehnika, a Vasari je mozaik postavio na sam vrh uz druge umjetničke medije kao „slikarstvo za vječnost“.

Raymond Isidore_(1938-64)
Kuća Picassiette

Mozaik je bio omiljena tehnika i nadahnuće mnogim umjetnicima moderne. Katalonski arhitekt Antoni Gaudi, po uzoru na kršćanski podni mozaik, oblaže kiparski oblikovane nepravilne arhitektonske i urbane površine mozaikom upotrebljavajući staru rimsku tehniku scaglie na novi način. Otpadom od različitih materijala na klasičan način izvodi nove mozaičke polikromne forme. Zajedno s Josephom Maria Jojuolom provodi svježije ideje u oblikovanju i arhitekturi moderne u Parku Güell, u Barceloni (1900.-1914.). Keramičkim škartom (slomljeno posude i drugi materijali), razlomljenim u pločice pokrili su cijelu površinu parkovnog kompleksa. Takva tehnika poznatija je kao trencadis, a atribut „katalonski izum“ pridodan joj je nakon revolucionarne intervencije spomenute dvojice umjetnika. Uz Gaudia, mozaik kao tehniku za pokrivanje površina koristi i Raymond Isidore iz Chartresa. Od 1938. do 1964. prekrivao je svoju kuću i vrt mozaikom od elemenata razbijenog posuda. Dobio je nadimak Picassiette (franc. prosjak), pod čijim se nazivom danas krije popularna mozaička tehnika (pique assiette). Sličan proces izrade koristio je nedavno preminuli američki umjetnik Mike Kelley (1954.-2012.).

Antoni Gaudi i Joseph Maria Jojuol
Park Guell Barcelona, 1900-1914

Izrađivao je tzv. *memoryware*, dvodimenzionalne i trodimenzionalne kolaže sastavljene od predmeta privatne uporabe, koji se koriste u svakodnevnom životu. Kelleyeva vizualna rješenja možemo uvrstiti u skupinu suvremenih djela realiziranih u mozaiku. Ne koristi klasične mozaičke materijale poput kamenčića ili stakla, već kroz strukturu mozaika od svakodnevnih, uporabnih materijala gradi cjelinu novim, konceptualnim istraživanjem starog i tradicionalnog medija. Tehničkom i umjetničkom usavršavanju službeno će se posvetiti Škola za mozaik u Spilimbergu (Scuola Mosaicisti del Friuli Spilimbergo). Osnovana je 1922., a danas broji nekoliko centara diljem svijeta. Studenti se usavršavaju u oponašanju tradicionalnog mozaika, a po narudžbama izrađuju i suvremeni mozaik prema visokim estetskim i tehnološkim kriterijima. Uz umjetničku, u Spilimbergu je tokom prošlog stoljeća započeta i industrijska proizvodnja mozaika prema posebno dizajniranim predlošcima. Za proizvodnju industrijskog mozaika dekorativni predlošci se dizajniraju računalno. U tvornici Bisazza zidni mozaici dizajnirani su po uzoru na tepihe i tekstil.

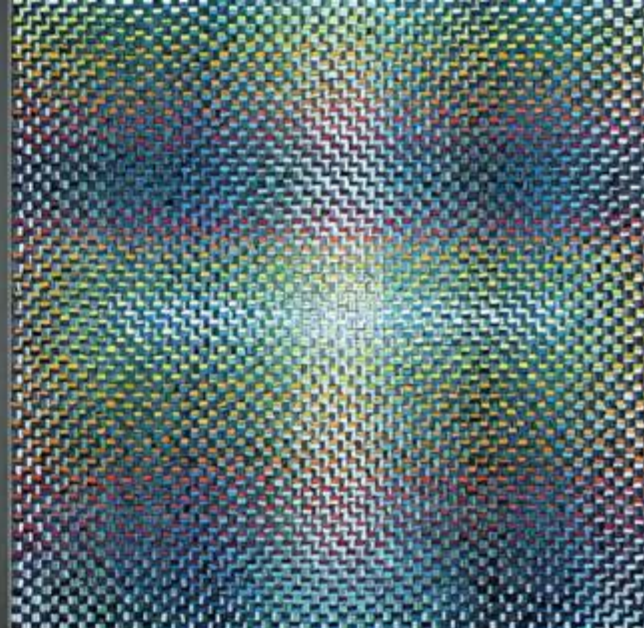
Gustav Klimt Friz Stoclet
detalj,
Palača Stoclet, Bruxelles,
1909-1911

4. Nane Zavagno_Kamenje, 1983, 140 cm

7. CaCO₃, Essere quadrato, 2011, detalj

5. Julian Modica, Površina, 2008, 70x70 cm

Zanimljive bijele kamene strukture pred kraj 20. stoljeća oblikuje talijanski mozaicist Nane Zavagno. Njegovi mozaici su veliki reljefni medaljoni komponirani od umetnutih bijelih mramornih oblutaka u čipkastom stilu. Za razliku od Zavagna, Marco De Luca mozaik pretvara u tvarnu površinu i krajnje neprepoznatljivu materiju. Većina suvremenih mozaicista priklanja se monokromiji; tako Elaine M. Goodwin svoje *The Known and the Unknown* (2009.) i *Touching Paradise* (2010.) površine strukturira od srebrnih ili zlatnih tessera po uzoru na remek djela ranosrednjovjekovne Ravenne.

Karakteristike i stanje mozaika u umjetnosti danas propituje, u članku *What is mosaic and what is not?*, teoretičar suvremene umjetnosti s ravenske Akademije likovnih umjetnosti, Daniele Torcellini. Uspoređuje rad mozaicista s radom fotografa koji mehanički i dekorativno reproducira postojeću stvarnost. Reproduciranje ili umnožavanje ostvaruje se kroz suvremena djela realizirana u mozaiku, koje suvremeni umjetnici koriste kao umjetnički jezik izražavanja ili prvenstveno kao tehniku izražavanja. Mozaik kao tradicionalna tehnika treba se prilagoditi umjetničkom izrazu novog vremena. Torcellini naglašava da se kroz medij mozaika ostvaruju više ili manje umjetničke i dekorativne strukture.

Mozaik danas uključuje oblikovanje materijalima koji nisu tipični ili se konceptualno ostvaruje kroz druge tehnike poput slika u JPEG-u Juliana Modice (*Površina*, 2008.). Umjetnica Samantha Holmes se izražava kroz djela koja jesu mozaik, ali kod izrade ne koristi tehniku mozaika (*Bez naziva*, 2011.). Takako Hirai Pansiero istražuje granice uobičajenih formata; njeni mozaici izlaze izvan tradicionalnih okvira. Talijanska grupa Ca CO₃ priklanja se kiparskim trodimenzionalnim amorfnim predlošcima za pokrov tehnikom mozaika. Mozaik u umjetnosti danas, ulazi uz druge tradicionalne likovne medije i tehnike u sferu novog i drugačijeg restrukturiranja i redizajniranja umjetničkog objekta. Konceptualna i funkcionalna svrha nadograđuje se na postojeće izvore uz proširenje djelokruga oblikovanja i izražavanja. Transformacija tehnike u medij i obrnuto, za stvaraoca i kreatora nije ograničenje, već otvoreno polje s pregrštom novih mogućnosti i ideja za eksperimentiranje. Neophodne su primijenjene, razumljive i jednostavne definicije teoretičara umjetnosti za nove umjetničke pojave, koje nadilaze granice postojećih oblika, sadržaja i funkcija. Reprezentacija suvremenih umjetničkih oblika (prethodno tradicionalnih likovnih struktura) zahtijeva prilagođavanje i podršku teoretičara struke, kako izlaz van tradicionalnih okvira ne bi bio obilježen kao rušenje granica i prethodno postavljenih temelja, već plodno tlo bez umjetničkih predrasuda i prostor za razumijevanje, razmjenu i suživot svakodnevnog i umjetničkog. Umjetnost mozaika je stoga upravo idealni katalizator i baza u kojem se medij i tehnika kroz navedene pogodnosti i kvalitete mogu uspješno razvijati.

RADIONICE IZRADE MOZAIKA
MOSAIC WORKSHOPS

U okviru Drugoga dana povijesti umjetnosti u Rijeci, na Akademiji primijenjenih umjetnosti u Rijeci održane su dvije radionice mozaika u organizaciji Katedre za slikarstvo. Radionice su vodile studentice APU, Sanja Jurman i Tanja Prodan te Daria Pilepić Struja, studentica povijesti umjetnosti na Filozofskome fakultetu u Rijeci, koja je završila specijalistički studij na Scuola Mosaicisti del Friuli. Radionicama su prisustvovali učenici osnovnih i srednjih škola iz Rijeke, studenti te brojni građani. Radionice su bile organizirane s ciljem upoznavanja šire publike i zainteresiranih građana s tehnikom izrade mozaika.

Na početku svake radionice prisutnima je ukratko objašnjen način izrade mozaika te njegove osnovne karakteristike nakon čega su prisutni mogli postavljati pitanja vezana uz tehniku i materijale, vidjeti način izrade mozaika te sami pokušati lijepiti tessere i izraditi manji komad mozaika.

Najviše je pitanja bilo vezano uz tehniku dvostrukog okretanja (*doppia ribaltatura*), vezivne materijale, boje, te na kojim se mjestima može nabaviti materijal za izradu mozaika te gdje se može prakticirati i naučiti tehnika mozaika. Nakon početnog zazora posjetitelji su ubrzo pristupili izradi tessera od većeg komada mramora te izradi manjih kompozicija.

U vrijeme održavanja radionica vladala je ugodna atmosfera, a prisutni su bili zadovoljni odgovorima na pitanja, pobuđenom znatiželjom za tehniku mozaika kao i mogućnošću da isprobaju novo naučenu vještinu.

Tribina /Discussion forum:
Pitanje vrijednosti u umjetnosti /
Problem of Value in Arts

Povodom Dana povijesti umjetnosti održana je tribina na temu umjetničke vrijednosti, koja je uspješno okupila brojne sudionike različitih smjerova, zanimanja, interesa te dobnih skupina. Takva je tema odabrana iz razloga što je suvremeni pristup umjetnosti otvorio problematiku prirode umjetničkog djela, postavljajući pitanja poput onoga što neko djelo čini umjetnički vrijednijim od drugog ili iz kojih se razloga određeni artefakt unutar pojedine kulture percipira umjetničkim. Upravo su ta pitanja bila polazišna na tribini, a preko njih rasprava se razgranala i obuhvatila svu širinu prirode umjetnosti, ali i mehanizma funkcioniranja struke povijesti umjetnosti. Pokušalo se odgovoriti na različite definicije umjetničkih djela, odrediti koje su to zajedničke karakteristike koje omogućavaju da tako širok spektar predmeta – od poznatih slika kao što je Mona Lisa do readymade radova poput Duchampove Fontane – ima jednak status remek-djela i na to kako i u kolikoj mjeri institucije konstruiraju njihovu vrijednost. Potegnulo se i pitanje važnosti originala naspram reprodukcija i ono je u raspravu uključilo najveći broj sudionika te tako postalo posebno interesantnim pitanjem za rješavanje. Primjer o kojem se raspravljalo bilo je dano na temu Michelangelovog Davida, o važnosti poznavanja i rada na originalu i onome što ga čini vrednijim od kopija. Pitanje koje se postavilo bilo je služi li original samo svrsi zadovoljavanja kulturnog fetiša, a povukla se i paralela s prijevodima i tiskanjem knjiga po kojem se prijevodi i nova izdanja tretiraju jednako kao i originalan rukopis, iako je potonji argument brzo istaknut kao diskutabilan s obzirom na velike razlike u medijima. Posebni interes pokazao se i za problematiku načina na koji se povijest umjetnosti predstavlja u srednjim i osnovnim školama, odnosno metodologije rada i pristupu prosvjete u odgoju mladih po pitanju prepoznavanja važnosti umjetnosti i kulture. Istaknula se važnost uvođenja promjena u školstvo te se raspravljalo o mogućnosti ukidanja kronološkog načina učenja.

Na ove je načine tribina pokazala brojnost pitanja o strukturi umjetničkog djela, te različite pristupe toj problematici, kao i interes za rješavanje odnosa između umjetnosti i recipijenta, umjetnika i njegovog djela te naposljetku umjetnika i recipijenata koji prihvaćaju njegovo djelo kao umjetničko. S obzirom da su na tribini sudjelovali pripadnici različitih odsjeka i struka, od studenata do profesora, uključujući i nastavnike u srednjim školama, te naposljetku i same umjetnike, odnosno studente Akademije primijenjenih umjetnosti, na jednom su se mjestu mogle uočiti različite perspektive u pristupu ovoj problematici.

Interes koji se pokazao za tribinu pokazuje aktualnost ovoga problema unutar teorije umjetnosti, a razgranatost rasprave njegovu veličinu i sveobuhvatnost. Upravo iz tog razloga jedinim manjkom tribine bila je vremenska ograničenost, odnosno potreba da se istakne što više pitanja u datom vremenskom periodu za kojeg se ispostavilo da je premalo s obzirom na kompleksnost problema. Takva situacija ipak nije smanjila uspješnost tribine koja nas motivira da se ponovi i na sljedećem Danu povijesti umjetnosti, ovoga puta s uže definiranim pitanjem i više vremena za raspravu.

NINO NOVAK:

KASNOANTIČKA I RANOKRŠĆANSKA RIJEKA /
LATE ANTIQUE AND EARLY CHRISTIAN RIJEKA

Mozaici iz reprezentativne kuće u Užarskoj 28-30, izloženi u galerijskom prostoru Konzervatorskog zavoda u Rijeci

Nino Novak, arheolog i konzervator Konzervatorskog odjela u Rijeci, održao je predavanje o najranijem povijesnom stratumu grada prikazavši starovjekovnu topografiju i kratki povijesni razvoj antičke Tarsatike. Novak je antičku Tarsatiku stavio u povijesni prostorni kontekst prikazavši je kao primorski trgovački grad koji se postupno razvijao zadnjih stoljeća prije Krista, a posebni značaj dobio od 2. st poslije Krista kad, zbog barbarskih provala i sve izraženije nesigurnosti, postaje jedan od gradova obrambenog sustava Italije. Tarsatika tada postaje značajnim vojnim središtem u koje se doseljava veći broj vojnika, što će uvelike promijeniti njezin izgled. U gradu se organizira vojno zapovjedništvo te se gradi Principij, upravno-administrativni kompleks, koji svojim karakteristikama odgovara tadašnjim kompleksima istovjetne funkcije. Kompleks se nalazi gotovo u središtu grada, sastavljen je od centralnog otvorenog dvorišta, oko kojega se nižu zgrade različitoga sadržaja: nekoliko pomoćnih prostorija nepoznate funkcije te bazilika postavljena nasuprot monumentalnom, sačuvanom ulazu. Tarsatika se spominje u antičkim pisanim izvorima no za interpretiranje i poznavanje njezine rane povijesti osobito su značajni arheološki nalazi. Najranija izvješća o riječkoj arheološkoj baštini zabilježena su krajem 17. stoljeća, no tek će sporadična istraživanja početkom 20. stoljeća donijeti čitav niz spoznaja o postojanju elemenata za utvrđivanje urbanoga života u rimskome razdoblju: gradski bedemi, terme, ostaci stambene arhitekture. Istraživanja provedena u drugoj polovici 20. i početkom 21. stoljeća, vršena su kao obavezna praksa istraživanja i zaštite baštine kod infrastrukturnih radova.

To je pogotovo važno za dio Staroga grada, koji se od 60-tih godina intenzivno ruši, gradi i modernizira što je rezultiralo čitavim nizom zanimljivih nalaza, koja su obogatila spoznaje o antičkoj Tarsatici. Ona postaje gradom (municipijem) tijekom 1. stoljeća n.e. iako o toj ranoj fazi nema puno podataka pa su pitanja o tome kakva je bila podjela i kako su funkcionirale gradske četvrti, gdje su se nalazila gradska vrata, je li postojao vodovod i sustav kanalizacije i mnoga druga još uvijek otvorena. Zahvaljujući relativno dobroj istraženosti bedema može se odrediti gradski perimetar, dok položaj grada i nagib terena upućuju na njegov oblik i prostornu organizaciju koja se nazire prepoznavanjem dviju glavnih ulica, karda (sjever-jug) i dekumana (istok-zapad). Krajem šezdesetih godina 20. stoljeća otvoren je i istražen sklop javnoga kupališta (termi), koje je bilo građeno u dvije faze sa svim potrebnim prostorijama (garderoba, bazeni s toplom i hladnom vodom, prostorije s toplim zrakom, za masažu i za znojenje). Jedan od najznačajnijih nalaza jest Principij, sjedište vojnog zapovjedništva organiziran kao zasebna cjelina unutar gradskih zidina, s vlastitim bedemom i unutrašnjom pravilnom prostornom organizacijom. U prostoru bazilike pronađen je velik broj tessera bijele i crne boje, pa se može pretpostaviti da je njezin pod bio dekoriran mramornim mozaikom u crno-bijeloj boji.

Tarsatika je bila planski organiziran grad sa stambenim gradskim četvrtima, unutar kojih su se nalazile stambene zgrade s atrijem (domus). Takav je tip građevine tipičan za rimsku stambenu arhitekturu i nalazimo ga na širem prostoru gornjeg Jadrana. Stambene četvrti nisu u potpunosti istražene zbog nemogućnosti arheoloških radova, a one su velikim dijelom porušene i pregrađivane u kasnijim periodima. Za očekivati je bilo pronaći na području glavne ulice, dekumana, značajne ostatke arhitekture iz rimskog doba. Kod infrastrukturnih radova u Užarskoj ulici, koja se proteže rimskim dekumanom, otkriveni su ostaci nekoliko stambenih jedinica, od kojih je za temu najzanimljivija reprezentativna zgrada na sjecištu karda i dekumana (Užarska 28-30). U sjevernome dijelu objekta nalazila se blagovaonica (triklinij), čiji je pod pokriven mozaikom. Mozaik je izrađen tehnikom opus musivum, a sastoji se od crnih i bijelih tesera u središtu te crvenih u rubnim dijelovima, koje oblikuju različite geometrijske i stilizirane florealne motive (girlande, rozete, šahovnicu, kružnice...). Mozaik je konzerviran i podno prezentiran u baroknoj palači u Užarskoj ulici, sjedištu Konzervatorskoga odjela u Rijeci, pa su prisutni mogli na izvorniku pratiti elemente stilske i ikonografske interpretacije te konkretnog primjera konzervacije i prezentacije.

S obzirom na njegove karakteristike te bliske analogije iz Pule ili Salone, mozaik se može datirati u 2. stoljeće n.e. Mozaičke kockice i ostaci podne pripreme za postavljanje mozaika otkriveni su na više istraženih lokaliteta, odnosno stambenih objekata u Starome gradu. Iako nema sačuvanih cjelina, fragmenti pripremljenih podnica i brojne tessere svjedoče o mozaičkim podovima i značenju mozaika kao dekorativnom mediju antičke Tarsatike i postojanju reprezentativne stambene arhitekture. Nadzor kod infrastrukturnih radova 90-tih godina 20. stoljeća otvorio je nove spoznaje o prostoru ispred Zborne crkve Uznesenja Blažene Djevice Marije ili na Trgu kod Kosog tornja, što su potvrdila značajna recentna arheološka istraživanja. Arheološki su radovi otvorili sloj podova kasnoantičkih struktura prekrivenih višebojnim, sadržajno bogatim mozaicima. Rađeni su na vrlo kvalitetno pripremljenom sloju rudusa i statumena, a dekoraciju im čine različito izvedeni rubni dijelovi te raznovrsan repertoar geometrijskih oblika, koji ukrašavaju središnje polje uz pojavu pletenica, meandra, rombova, kružnica, girlandi, ali i salomonova čvora i malteškog križa. Ti su mozaici vezani uz ostatke ranokršćanske crkve, koja se nalazila na mjestu današnje Zborne crkve, a polja, koja su otkrivena i istražena, krasila su prostor narteksa, crkvenog predvorja.

Dosadašnji nalazi pokazuju značajan opus mozaičkoga ukrasa, koji u antičkoj Tarsatici kontinuirano kroz nekoliko stoljeća i svjedoči o kontinuitetu grada, njegovom značenju i bogatstvu. Nalazi mozaika mogu se povezati s analognim primjerima na prostoru Jadrana, pogotovo s mozaicima u Saloni i Akvileji i time postavljaju Tarsatiku na kartu važnih arheoloških lokaliteta na prostoru Jadrana.

Kompleks termi u Starome gradu – arheološki radovi iz 60tih godina 20. st.

Tarsatički Principij, rekonstrukcija

Ostaci reprezentativne antičke kuće u Užarskoj 28-30

Tarsatički Principij, današnje stanje

Mozaici na Trgu pul Vele Crkve

MATKO KEZELE:

MOZAIK U SUVREMENOJ UMJETNOSTI I OKRUŽENJU/
MOZAIK IN CONTEMPORARY ART AND
ENVIRONMENT

Mozaik se u modernoj umjetnosti Rijeke pojavljuje krajem 19. stoljeća kao dekorativni medij u izradi većih cjelina ili detalja kod opremanja grobnica bogatijih građana ili, pak, u ukrašavanju interijera i eksterijera crkava. Najveći dio sačuvanog korpusa nalazi se na grobljima Kozali i Trsatu i pokazuje ponovno uvođenje mozaika kao ukrasnog elementa, koji je u suglasju s osnovnim elementima historicističke grobne arhitekture. Građevinski ured u Rijeci donosi novi regulacijski plan groblja na Kozali, koji je podrazumijevao njegovo širenje i prostorno uređenje postavljanjem generalnog rasporeda grobnih polja s obzirom na maksimalnu iskoristivost terena, organizacijom novih šetnica te podizanjem monumentalnog ulaza s grobnom kapelom i drugih grobljanskih objekata. U tom je periodu naglasak stavljen na uređenje centralnoga dijela groblja – prostora poznatog pod nazivom „potkova“, čiji su ophodni zidovi iskorišteni za izgradnju pokopnih niša, a centralni je dio niveliran i organiziran u ukopna polja. Gornji su, završni dijelovi potpornih zidova pretvoreni u ograđene šetnice i vidikovce zatvorene kamenim balustradama. Na tom su projektu radili poznati riječki arhitekti, graditelji i kamenoklesari stvarajući jednu od najljepših urbanih scenografija grada. Uza sjeverni rub groblja smjestile su se obiteljske grobnice i mauzoleji, koji se započinju graditi još sredinom 19. stoljeća – obitelji Lenussi, Zambelli, Catti, Persich, Descovich i drugi. Historicistički su stilovi omogućili korištenje različitih oblika i dekorativnog repertoara u izvedbi raznolikih oblika monumentalne grobne arhitekture, što se prvenstveno odnosi na izgradnju mauzoleja, koji se pojavljuju u oblicima kapela sa ili bez kupole, hipogeja, edikula s kriptom ili s baldahinom. Korištenje strukturalnih formi i arhitektonskog dekorativnog stilskog repertoara antike, romanike, gotike ili renesanse dozvolilo je arhitektima stvaranje najrazličitijih eklektičkih formi, u čijem su oblikovanju imali punu slobodu ograničeni jedino fizičkim prostorom. Te su arhitektonske forme bogato ukrašavane skulpturom, a ponegdje i mozaikom, što postaje značajka rukopisa nekih projekata poput Ivana Rendića, koji koristi „bizantski zlatni mozaik“ u naglašavanju pojedinih elemenata grobne kompozicije. Grobnicu obitelji Gorup, Rendić je projektirao 1882. nakon smrti prve supruge Anne kao građevinu od dvije etaže: donjim hipogejskim prostorom s nišama za lijesove i gornjim prostorom kapelice s kupolom za smještaj oltara i bogate dekoracije, koja se sastoji od figuralnog reljefnog prikaza i bogate mozaične dekoracije svoda i pandantiva. Velik je dio podloge pokriven zlatnim mozaikom referirajući se na simboličku vrijednost zlatne pozadine kao metaprostora, prostora drugog života u koji je prenešena duša pokojnice.

Mauzolej obitelji Gorup na
Kozali, 1883.
Ivan Rendić,
kapela mauzoleja ukrašena
višebojnim mozaikom

Spomenik Usnula vestalka
na grobnici Smokvina na
Kozali, 1900.
Ivan Rendić

Svetište Gospe Lurdske (Kapucinska crkva), „Gornja crkva“, detalj pročelja s mozaikalnim ukrasom, 1920.-1929., nepoznati autori

Mauzolej obitelji Whitehead na Kozali, 1905., autor: Giacomo Zammattio, unutrašnjost grobnice dekorirana je zlatnim mozaikom s vegetabilnim detaljima

Grobnica obitelji Haramija na Trsatu, 1907., autor: Ivan Rendić, nadgrobna stela sa dekorom u mozaiku sa staklenim i zlatnim kockicama

Detalj mozaika apside, Kapela Sv. Josipa (Samostan Družbe sestara Milosrdnica), 2008., autor: Ivan Marko Rupnik

Pročelje crkve Marije Pomoćnice s mozaikom, autor: Ivan Gašparec

Koristeći posebnu tehnologiju postavljanja zlatnih tessera naglašuje se njihova karakteristika sjaja i jaki svjetlosni efekti, koji su trebali pojačati dojam simboličke poruke prikaza. Dijelovi nosača i prijelaza arhitektonskih formi istaknuti su ornamentalnim dekorom (rozetama, viticama, križevima, vegetabilnim elementima) te prikazima anđela u kutovima sfernih trokuta. Riječki konzervatorski odjel donosi 2001. rješenje o preventivnoj zaštiti mauzoleja, a od 26. ožujka do 16. svibnja 2007. radove na konzervaciji i restauraciji mozaika izvodi splitski odjel Hrvatskog restauratorskog zavoda. Nad grobnicom obitelji Dall'Asta-Mohović, podignuta je 1900. monumentalna skulpturalna grupa *Majka s djetetom na tronu*, prema Rendićevom projektu, od bijelog mramora s mozaikalnim ukrasom naslona trona. Skulptura i mozaik restaurirani su krajem prošlog stoljeća. Slična se koncepcija pojavljuje na grupi *Zaspala vestalka na tronu*, čiji je izvorni kip izrađen za grobnicu Mimbelli u Orebiću 1897., a replika za grobnicu obitelji Smokvina na Kozali. Mozaičku dekoraciju trona predstavlja dekorativni prekrivač prebačen preko trona, izveden od elemenata preuzetih sa sagova i ukrasnih tkanina tradicijskog veza. Mozaička se dekoracija kao detalj pojavljuje i na mauzoleju obitelji Kopajtić-Battagliarini, te na grobnom spomeniku obitelji Spilar-Ambrozić, Antuna Bakarčića i Giovannia Fumia, na kojem je u mozaiku izveden portret slikarove supruge. Mozaik je Rendić koristio i u raskošnim grobnicama obitelji Ružić, Haramija-Glažar i Cosulich na Trsatu, izvedenima početkom 20. stoljeća. Početkom 20. stoljeća na groblju Kozala sagrađeni su posljednji primjeri historicističkih grobnica, od kojih neki koriste bogate mozaičke dekoracije poput mauzoleja Papetti (1905.), na čijem se pročelju pojavljuje triptih s

Bogorodicom flankiranom dvama anđelima u tipičnoj neo-bizantskoj maniri, te najveći i najmonumentalniji mauzolej na Kozali – grobnica obitelji Whitehead iz 1905. autora Giacoma Zammattie. Mauzolej je sagrađen na tri etaže, od kojih je središnja namijenjena grobnoj kapeli, u kojoj se nalaze sarkofazi pokojnika. Gornji dijelovi zida i svod između snažnih pojasnica prekriveni su zlatnim mozaikom, koji kao i u prethodnim primjerima referira na rajski prostor. Zlatna je pozadina u rubnim dijelovima ukrašena diskretnim vegetabilnim ornamentom. Mozaik je i ovdje, kao i na drugim mjestima na grobljima, vidno oštećen te je potrebna hitna restauracija i zaštita. Posebno su ugrožene dekoracije izvedene na vanjskim dijelovima arhitekture ili skulpture, koje su zbog svojih karakteristika, podložne negativnom djelovanju atmosferilija. Osim u funeralnom kontekstu, mozaik se u modernoj umjetnosti pojavljuje i kao dekoracija crkvenih zdanja početkom 20. stoljeća. Primjere za to nalazimo u mozaicima Svetišta Gospe Lurdske (Crkve kapucina), koji krasi pročelje gornje crkve, a koji su nastali u razdoblju izgradnje crkve (1915.-1929.). Autori mozaika su nepoznati, a radi se o manjim dekorativnim ploham, izvedenim u višebojnom mozaiku, koji krasi prostor iznad glavnog portala, zid i arhitektonski okvir niše s kipom Bogorodice. Na pročelju crkve sv. Marije Pomoćnice Stanko Gašparec izveo je 90-tih godina prošloga stoljeća mozaike na mjestu starijih dekoracija, od kojih se nije ništa sačuvalo. Mozaik, kojeg je izradio Marko Ivan Rupnik, krasi kapelu sv. Josipa samostana Družbe sestara milosrdnica. Prepoznatljivim rukopisom koji zamjećujemo u naglašenim crnim očima i ovalnome licu Krista, te pravilno i oštro rezanim kamenim i staklenim tesseram, proslavljeni je mozaičar prikazao Kristov lik. Od javnih interijera mozaik je postavljen u glavnoj zgradi Pošte na Korzu, a izradio ga je 1969. Edo Murtić.

JOSIP VIŠNJIĆ:

MOZAICI PUL VELE CRIKVE – ISTRAŽIVANJE,
ZAŠTITA, PREZENTACIJA /

MOSAICS OF THE PUL VELE CRIKVE SQUARE –
RESEARCH, PRESERVATION, PRESENTATION

TONI ŠAINA:

PREGLED METODA I TEHNIKA ZAŠTITE MOZAIKA NA
PROSTORU TRGA PUL VELE CRIKVE /

METHODS AND TECHNIQUES OF THE PRESERVATION
OF THE MOSAICS AT PUL VELE CRIKVE SQUARE

Mozaik na Trgu pul Vele crikve

U Dvorani glagoljice Sveučilišne knjižnice u Rijeci mr. sc. Josip Višnjić, arheolog-konzervator Hrvatskog restauratorskog zavoda, održao je predavanje pod nazivom „Mozaici pul Vele Crikve - istraživanje, zaštita, prezentacija“, a Višnjiću se pridružio restaurator Hrvatskog restauratorskog zavoda Toni Šaina s kratkim pregledom metoda i tehnika zaštite mozaika s istog lokaliteta. Josip Višnjić je u funkciji voditelja bio na čelu arheoloških istraživanja koja su se u razdoblju između srpnja 2008. i veljače 2009. godine odvijala na južnom dijelu Užarske ulice i na prostoru Trga pul Vele crikve u Rijeci. Naručitelj radova je bio Grad Rijeka, a realizacija je povjerena Hrvatskom restauratorskom zavodu. U uvodu predavanja rečeno je da su se istraživanja odvijala u sklopu izmjena postojeće komunalne infrastrukture sa svrhom utvrđivanja postojećeg stanja i planiranja konzervacije i prezentacije ovog izuzetno zanimljivog i značajnog riječkog urbanog lokaliteta. Istraživanja su potvrdila postojanje bogatog mozaičkog poda ranokršćanske bazilike, čije je predstavljanje bilo i središnja tema ovog izlaganja.

Južni dio Užarske ulice kao i trg ispred Crkve Uznesenja Blažene Djevice Marije istraživani su u nekoliko navrata. Poznato je da je na mjestu današnje zgrade Croatia Recordsa između 1967. i 1968. godine Radmila Matejčić utvrdila ostatke dviju faza rimskih termi te da su djelatnici riječkog Konzervatorskog odjela vršili sondiranja i konzerviranja dijela mozaika na Trgu. Istraživanja provedena tijekom 2008. i 2009. godine zaokružila su i upotpunila znanja o postojećim strukturama i njihovim međuodnosima, što se proteklih desetljeća tek dalo naslutiti.

Antičke terme, arheološko istraživanje 1967.-68;
hipokaust

Uz vizualnu potporu fotografija snimljenih na samome lokalitetu Višnjić je nakon kratkog uvoda predstavio najznačajnije nalaze lokaliteta s posebnim naglaskom na nepokretna arheološka dobra. Nalazi su predstavljeni kronološki uz pojašnjenje složenijih situacija i stratigrafskih međuodnosa, koje je autor potkrijepio s nekoliko zanimljivih rekonstrukcija građevina i cijeloga lokaliteta.

Istraživanjima na južnom potezu Užarske ulice, između današnje zgrade Croatia Recordsa i Crkve Uznesenja Blažene Djevice Marije, potvrđeno je postojanje dviju faza termalnog kompleksa, čije se strukture nastavljaju na one pronađene 1967. i 1968. godine. Starije, i površinom manje terme, datiraju u doba Flavijevaca, dok se izgradnja većih termi, koje dijelom koriste strukture starijih, datira u kraj III. ili početak IV. st.

Kroz prezentaciju je mr. sc. Višnjić predstavio fotografije dijelova zida starijih termi i situacije u kojima je moguće uočiti preklapanje dviju faza; od mlađih termi prikazan je izuzetno dobro očuvan bazen frigidarija, kaldarij s pripadajućim sistemom podnoga grijanja (hipokaust), pretpostavljeni tepidarij i dr. Zanimljivo je novo saznanje o ostacima gradske komunikacije koja je prolazila sjeverno od termalnog kompleksa te dijela antičkog bedema s kojim su mlade terme graničile s južne strane. Kako je istaknuto, postojanje dviju faza termi uklapa se u povijesna saznanja o Tarsatici, koja krajem III. i početkom IV. st. postaje važna utvrda limesa, tzv. Alpske klauzure. Autor je podsjetio da u to doba datira i Principij vojnog logora istraživan 2007. godine s čijom se izgradnjom i povećanim priljevom vojnika u Tarsaticu objašnjava izgradnja većih termi. Nužno je posjetiti da je Višnjić i na lokalitetu Principija sudjelovao u svojstvu suradnika voditelja arheoloških iskopavanja.

Najznačajniju grupu nalaza ovoga lokaliteta čine svakako ostaci bazilike i pripadajućeg mozaičkog poda. Kako je utvrđeno, trobrodna građevina se prostirala u pravcu istok-zapad, dijelom na Trgu pul Vele crikve, a dijelom ispod današnje Crkve. Istraženi su nalazi na trgu koji obuhvaćaju: narteks, gornju polovicu sjevernog, srednjeg i južnog broda te nekoliko pripadajućih prostorija koje je Višnjić predstavio nizom fotografija. Građevinu datira u V. st., u razdoblje Tarsatike o kojemu se još ne zna dovoljno. Kako je pretpostavljeno i prethodnim istraživanjima, s obzirom na orijentaciju i položaj, bazilika je dobrim dijelom zahvaćala strukture termi. Višnjić je napomenuo da ta praksa nije rijetkost u kasnoantičkoj arhitekturi te da na slične situacije nailazimo na poznatim hrvatskim kasnoantičkim lokalitetima. Autor je, također, predstavio rekonstrukciju tlocrta bazilike te rekonstrukciju pripadajućih mozaika.

Višebojni mozaički pod pokriva narteks i sva tri broda bazilike. Kako je istaknuo, mozaike obilježava iznimna dekorativnost, razvijen geometrijski ukras te veliko bogatstvo motiva. Zanimljivo je da su u narteksu i u svakom pojedinačnom brodu korišteni različiti motivi i kompozicije. Zahvaljujući tehnici fotogrametrije, mozaici su prilikom istraživanja detaljno fotografirani i preneseni u tome namijenjen software. Višnjić je predstavio rezultat toga procesa – „tlocrte“ mozaika zahvaljujući kojima je mnogo lakše rekonstruirati izgubljene dijelove i uspoređivati nalaze s drugim poznatim mozaicima. Upravo zahvaljujući rekonstrukciji Višnjić je ukazao na izuzetne sličnosti riječkoga mozaika s onima bazilike na Marusincu u Solinu. Ne samo da je riječ o vrlo sličnim, na dijelovima gotovo identičnim motivima, već je i dispozicija i podjela motiva po brodovima vrlo slična. S obzirom da je većina prisutnih bila upoznata s važnošću solinske bazilike, bilo je jasno u kojoj je mjeri značajan ovaj riječki nalaz.

U sklopu riječke bazilike je, osim mozaika, pronađen i kasnoantički sarkofag koji je radi boljeg očuvanja konzerviran i prenesen u dvorište Lapidarija Pomorskog i povijesnog muzeja Hrvatskog primorja. Višnjić je prisutnima prenio i rezultate dobivene analizom kostiju - riječ o sarkofagu muške osobe u dobi od otprilike četrnaest godina.

Nakon toga Višnjić je rekao nekoliko riječi o načinu na koji su mozaici konzervirani te je podsjetio da je u tijeku odlučivanje o idejnom rješenju uređenja trga kojim bi ovi mozaici bili na odgovarajući način trajno predstavljeni javnosti.

2. Arheološka iskopavanja na Trgu pul Vele crikve 2008.-09

3. Arheološko istraživanje u Užarskoj ulici (na prostoru između Croatia recordsa i Zborne crkve) 2008.-09

Uz antičke i kasnoantičke nalaze na prostoru Trga i Užarske ulice pronađeno je ranonovovjekovno groblje koje je pripadalo crkvi izgrađenoj na mjestu bazilike, nekoliko kapela i ostaci modernijih građevina koji su u XX. stoljeću srušeni.

Višnjićevom predavanju pridružio se Toni Šaina, koji je u ulozi restauratora sudjelovao u istraživanjima i konzervaciji mozaika in situ. Šaina je predstavio i druge, manje ostatke mozaika termi te način na koji su konzervirani. Manji nalazi su dijelom preneseni, dijelom ostavljeni in situ dok su mozaici bazilike „opšiveni“, prekriveni geotekstilom i pijeskom te dodatno zaštićeni postavljanjem tzv. geomreže.

Nakon zaključnih razmatranja, dr. sc. Marina Vicelja Matijašić je otvorila diskusiju. U diskusiji su, uz izlagače, sudjelovali mr. sc. Željko Bistović, pročelnik Konzervatorskog odjela u Rijeci, dr. sc. Marijan Bradanović, docent i pročelnik Odsjeka za povijest umjetnosti Filozofskog fakulteta u Rijeci, dr. sc. Nino Novak, arheolog-konzervator Konzervatorskog odjela u Rijeci, akademik Petar Strčić, dr. sc. Marina Vicelja Matijašić, izvanredna profesorica na Odsjeku za povijest umjetnosti Filozofskog fakulteta u Rijeci, te neki od posjetitelja. Pitanja su se odnosila na rezultate prethodnih istraživanja u ovoj zoni riječkoga Staroga grada, eventualnog postojanja i ubikacije baptisterija te mogućnosti postojanja tarsatičke nadbiskupije. Najviše zanimanja je potaknulo aktualno pitanje odgovarajućeg predstavljanja mozaika na što je mr. sc. Višnjić iznio nekoliko svojih prijedloga.

Izuzetno iscrpno i pregledno izlaganje Josipa Višnjića i Tonija Šaine predstavili su prvi cjelovit javni prikaz i pregled rezultata istraživanja, koja su se odvijala na Trgu pul Vele crikve. S obzirom da su putem medija u nekoliko navrata objavljeni dijelovi nalaza smatramo da je bilo neophodno na jednom mjestu predstaviti sve rezultate i ukazati na važnost koji je ovaj lokalitet imao u kontekstu urbanizma i arhitekture kasne antike istočne obale Jadrana, te, usudujemo se reći, u europskom kontekstu. S nestrpljenjem iščekujemo skorou publikaciju s detaljnim rezultatima istraživanja ovog lokaliteta.

Ranokršćanski sarkofag (Trg pul Vele crikve)

Mozaik na Trgu pul Vele crikve

DAN POVIJESTI UMJETNOSTI U RIJECI, PETAK, 20.04.2012.

radionice mozaika
tribina
vodstva po izložbama
predavanja
vodstva po starome gradu

FILOZOFSKI FAKULTET U RIJECI
AKADEMIJA PRIMIJENJENIH UMJETNOSTI U RIJECI
KONZERVATORSKI ODJEL U RIJECI
MUZEJ MODERNE I SUVREMENE UMJETNOSTI U RIJECI
MUZEJ GRADA RIJEKE
SVEUČILIŠNA KNJIŽNICA U RIJECI

PROGRAM DOGAĐANJA: www.dpu-rihp.hr

DRUŠTVO POVIJESNICARA UMJETNOSTI
RIJEKE, ISTRE I HRVATSKOG PRIMORJA

ODSJEK ZA POVIJEST UMJETNOSTI

Odsjek za povijest umjetnosti osnovan je u svibnju 2003. godine, a izrastao je iz Katedre za teorijske predmete i povijest umjetnosti Studija likovnih umjetnosti. Odsjek organizira studij povijesti umjetnosti na preddiplomskome i diplomskome stupnju, kao dvopredmetni studij, obrazujući stručnjake u području znanstvenoga istraživanja, zaštite kulturne baštine, muzeologije, teorije umjetnosti i nastavničkoga profila (profesor povijesti umjetnosti). Studij promiče dugu tradiciju izučavanja vizualnih umjetnosti, suvremene metodologije u istraživanju, interdisciplinarnost, otvorenost i kompatibilnost sa srodnim studijima u zemlji i inozemstvu. Odsjek njeguje međunarodnu suradnju s priznatim znanstvenicima i stručnjacima i relevantnim institucijama. Organiziraju se predavanja i radionice gostujućih predavača, tribine na aktualne teme te se popularizira povijest umjetnosti kao znanstvena disciplina.

CENTAR ZA IKONOGRFSKE STUDIJE (CIS)

CIS je osnovan u siječnju 2010. godine pri Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Rijeci. Ikonografski studiji pretpostavljaju interdisciplinarni pristup u istraživanju i interpretaciji vizualnih umjetnosti. Osnovne djelatnosti Centra su: stvaranje znanstvenog tima za organizaciju i provođenje ikonografskih studija, organizacija godišnjeg međunarodnog znanstvenog skupa ikonografskih studija, izdavačka djelatnost (izdavanje časopisa IKON – časopisa za ikonografske studije, izdavanje monografija, studija, elaborata, baza podataka i drugih publikacija), elektronska izdanja – baze-podataka, organizacija seminara i radionica, okruglih stolova, tribina, predavanja, pokretanje projekata s posebnim naglaskom na međunarodnoj suradnji i umrežavanju u međunarodne sustave, organizacija ljetnih škola, radionica i ostalih oblika cjeloživotnoga obrazovanja, uspostava platforme znanstvenika i istraživača u Hrvatskoj i povezivanje s inozemnim institucijama i pojedincima, uključivanje mladih istraživača i studenata u rad Centra.

DRUŠTVO POVJESNIČARA UMJETNOSTI RIJEKE, ISTRE I HRVATSKOG PRIMORJA

Društvo povjesničara umjetnosti Rijeke, Istre i Hrvatskog primorja osnovano je 1992. godine u Rijeci kao strukovno udruženje s ciljem unapređenja struke povijesti umjetnosti te jačanja njena udjela u javnom životu grada i regije. Briga za umjetničku i kulturnu baštinu, ali i za društveni, socijalni i stručni status povjesničara umjetnosti najvažniji su ciljevi ove udruge. Primarne djelatnosti Društva su organiziranje predavanja i stručnih skupova i izdavanje knjiga posvećenih temama iz kulturne baštine grada te regija Istre i Hrvatskog primorja. Unutar Društva djeluje Odbor za kulturnu baštinu.

DEPARTMENT OF ART HISTORY

Department of Art History was established in May 2003 and has developed from the art history and theory courses at the Department of Fine Arts. Department organizes the study of art history at undergraduate and graduate degree, training professionals in the field of scholarly research, protection of cultural heritage, museology, art theory and teaching profiles (art history teacher). The study promotes the long tradition of visual arts, contemporary methodologies in research, interdisciplinarity, openness and compatibility with similar programs in the country and abroad. Department fosters international collaboration with renowned scholars and experts and relevant institutions and organizes lectures and workshops by visiting lecturers.

CENTER FOR ICONOGRAPHIC STUDIES (CIS)

CIS was founded in 2010 as an academic center at the Faculty of Humanities and Social Sciences of the University of Rijeka. CIS promotes Iconography and Iconology within the interdisciplinary approach to the visual arts. The goals of the Center are research and presentation of the approaches in the methodology of the interpretation of the works of art as well as promotion of the iconography within the graduate and post-graduate curricula. Center's activities: organization of the annual Conference of iconographic studies, publication of IKON – journal of iconographic studies, organization of lectures, workshops and symposia, international networking, research projects, doctoral thesis.

ASSOCIATION OF ART HISTORIANS OF RIJEKA, ISTRIA AND CROATIAN LITTORAL

Association of Art historian of Rijeka, Istria and Croatian Littoral was founded in 1992 in Rijeka as a professional association for the purpose of promoting art history and of increasing public understanding of art history and visual culture in the city and the region. We are the regional organisation for the discipline and serve a key role in shaping and securing the future study of art history and visual culture. The Association tends to art and cultural heritage, as well as to public, social, and professional position of art historians. Society's main purpose is organizing lectures and conferences and providing a valuable platform for current, interdisciplinary research and critical debate for experts with a broad range of research and ideas. The Association also produces publications that promote and interpret local and regional subjects and problems in art history and theory. The Association prides itself on offering a diverse range of activities, resources and funding opportunities for members and non-members involved with art history. Our activities and events program broadly reflects the interests of those involved with museums and galleries, academics in higher education, scholars and researchers in different fields of study, those teaching art history in schools, students and independent experts.

The Society has also founded also its own Cultural Heritage board.

Korisni linkovi:

Useful links

<http://www.mosaicartnow.com/>

<http://www.mosaicoravenna.it/index.php>

<http://mosaicartsource.wordpress.com/>

<http://www.mosaicatlas.com/atlas.aspx>

<http://www.khanacademy.org/>

<http://www.mosaicocidm.it/Mosaico/Cidm.action>

<http://www.comune.aquileia.ud.it/La-basilica.6903.0.html>

<http://en.wikipedia.org/wiki/Mosaic>

[http://en.wikisource.org/wiki/Catholic_Encyclopedia_\(1913\)/Mosaics](http://en.wikisource.org/wiki/Catholic_Encyclopedia_(1913)/Mosaics)

<http://studiotessera.com/hr/studio/>

<http://www.iccd.beniculturali.it/medioevosiciliano/index.php?it/128/mosaici>

http://www.wga.hu/html_m/zgothic/mosaics/4palatin/index.html

<http://www.basilicasanmarco.it/WAI/ita/basilica/mosaici/mosaici.bsm>

<http://www.museumplanet.com/tour.php/venice/sm/66>

<http://www.americanmosaics.org/>

<http://www.bamm.org.uk/>

<http://www.mosaicmatters.co.uk/>

<http://www.asprom.org/>

<http://www.thejoyofshards.co.uk/index.shtml>

Dan povijesti umjetnosti u Rijeci realiziran je u suradnji:

Društva povjesničara umjetnosti Rijeke
Odsjeka za povijest umjetnosti Filozofskoga fakulteta u Rijeci
Udruge SPUM – studenata povijesti umjetnosti FF u Rijeci
Centra za ikonografske studije FF u Rijeci
Konzervatorskoga odjela u Rijeci
Akademije primijenjenih umjetnosti u Rijeci
Muzeja grada Rijeke
Muzeja moderne i suvremene umjetnosti u Rijeci
Sveučilišne knjižnice u Rijeci
Audio Video Class FF Rijeka

U radu na projektu Dana PU sudjelovali su:

Baždar Marijan, Bistrović Željko, Sertić Bošković Tina, Brajković Maja, Dubrović David, Franjul Jan, Jurman Sonja, Karković-Takalić Palma, Kezele Matko, Maljavac Sandra, Meznarić Antonija, Mustač Maja, Novak Nino, Petričević Ana-Marija, Pilepić Struja Daria, Podrebarac Anamarija, Prodan Tanja, Pustišek Deborah, Salamon Sabina, Simčić Eva, Šaina Toni, Tulić Ivana, Vicelja-Matijašić Marina, Višnjic Josip, Vodarić Petra

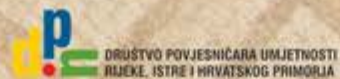
Zahvaljujemo na potpori:

Osnovnoj školi „Nikola Tesla“ u Rijeci i Ivanu Mrakovčiću, prof.
Prvoj riječkoj hrvatskoj gimnaziji i Dajani Rosatti, prof.
Gimnaziji Andrije Mohorovičić i Mariji Baričević, prof.
Prvoj sušačkoj hrvatskoj gimnaziji i Theodoru de Canziani Jakšiću, prof.
Školi za primijenjenu umjetnost i Mariji Baričević, prof.
Salezijanskoj klasičnoj gimnaziji i Lucilli Micheli Marušić, prof.
Hotelijersko-turističkoj školi u Opatiji
Prirodoslovnoj i grafičkoj školi i Prirodoslovnoj gimnaziji u Rijeci i Borislavu Božiću, prof.
Multimedijalnom portalu „Moja Rijeka“

Manifestaciju su financijski pomogli:
Program was financially supported by:

Grad Rijeka - Odjel za kulturu / *City of Rijeka – Department of Culture*
Zaklada Sveučilišta u Rijeci / *Rijeka University Foundation*

Rijeka 2012.